

WANDELEN DOOR OOSTERBEEK-LAAG

een rondwandeling van 2 tot 2,5 uur

IVN Zuidwest Veluwezoom

IVN

Het IVN, Vereniging voor natuur- en milieueducatie, is een vereniging van vrijwilligers en beroepskrachten die streeft naar meer natuur en een betere kwaliteit van het milieu.

Verspreid over Nederland heeft het IVN zo'n 180 plaatselijke afdelingen en elf provinciale consulentenschappen. Meer dan 16.000 leden zetten zich actief in voor de natuur en het milieu door middel van allerlei voorlichtende en educatieve activiteiten voor jong en oud, zoals excursies, cursussen, tentoonstellingen en lezingen

Wandelen door Oosterbeek-Laag
Ongeveer twee uur durende wandeling, niet meegerkend een bezoek aan heemtuin "de Zomp", de begraafplaats en de Nederlandse hervormde kerk

begaanbaarheid

Niet overal goed begaanbaar voor rolstoelen en kinderwagens

afkortingen

route is vet gedrukt: l.a.= linksaf, r.a.= rechtsaf

omslag: Gezicht op Oosterbeek, de Veluwe en de Rijn ca.

WANDELEN DOOR OOSTERBEEK-LAAG

Oosterbeek komt in 834 voor het eerst voor in een schenkingsakte van de onverstekte bouwhoeve villa Ostbac. Historici nemen aan dat het om een nederzetting (villa) gaat ten oosten van een beek (Ostbac) waaruit het dorp Oosterbeek is ontstaan. In 1570 bestond Oosterbeek uit een kerk met een kerkhof, zes boerderijen en negen woningen ter hoogte van de huidige Benedendorpsweg. In 1800 waren er 150 woningen met 800 inwoners, voornamelijk in het benedendorp. Het benedendorp is het gedeelte ten zuiden van de Utrechtseweg tot aan de Rijn. Vanaf 1911 strekte de bewoning zich verder naar het noorden uit: het bovendorp ontstond. Het aantal inwoners groeide toen tot bijna 6000. In 1996 was het inwonertal ruim 11.000.

Van oorsprong is Oosterbeek een landbouwdorp met een aantal molens. Later ontstond er ook wat industrie. Oosterbeek kent een grote verscheidenheid aan 'groen': de zo verschillende particuliere tuinen in de diverse woonwijken en daarnaast het 'gemeentegroen', parken, een heemtuin, weilanden, een boomgaard. Met al dit groen zult u tijdens de rondwandeling in het benedendorp van Oosterbeek kennismaken.

*Veel plezier
met de wandeling!*

De route

De route door het benedendorp van Oosterbeek begint en eindigt bij restaurant Schoonoord, hoek Utrechtseweg/Pietersbergseweg, Oosterbeek. Het restaurant is te bereiken:

- per trein: NS-station Oosterbeek, Stationsweg richting centrum Oosterbeek; op de kruising met de Utrechtseweg ligt restaurant Schoonoord;
- per bus: lijn 1 komend van Arnhem; bus 50 en 80 komend van Renkum/Wageningen.

De routebeschrijving is **vet** gedrukt. Tussendoor staat achtergrondinformatie over belangrijke punten op de route en over de natuur.

1. Bij restaurant Schoonoord r.a. (Utrechtseweg); eerste zijstraat r.a. (Annastraat).

► Schoonoord

Restaurant Schoonoord is na de oorlog gebouwd op de plaats waar vanaf 1854 een boerderij-uitspanning uitgroeide tot een gerenommeerd Grand Hotel. De schrijver Jacob van Lennep (1802-1868) bracht er zijn laatste levensjaren door en de schilder Jan Toorop (1858-1928) logeerde er toen hij de kruiswegstaties van de rooms-katholieke Bernulphuskerk maakte. In april 1943 vorderde de Deutsche Wehrmacht het hotel. In de septemberdagen van 1944 werd het hotel ingericht als Engels noodhospitaal. Na de geallieerde luchtlandingen ging het in vlammen op.

2. Bijna aan het eind van de Annastraat
l.a. (Postpad). Bij de Weverstraat gekomen
l.a. Na nummer 55 het oplopende pad aan
de linkerkant in; rechtdoor (Johannaweg).
Aan het einde van de Johannaweg r.a.

(Cornelis Koningstraat).

► **Annastraat**

De Annastraat is genoemd naar Anna Geertrui Sanders, dochter van Theodorus Sanders, die vele bezittingen had in Oosterbeek. Omstreeks 1880 werd zijn grondbezit verkaveld en werden wegen aangelegd. Toen kreeg de Annastraat haar naam. In deze straat kon je in het begin van deze eeuw een groot aantal pensions vinden.

Bijna aan het einde van deze straat is links het Postpad. Tijdens de oorlog werd het postkantoor, dat hier op nummer 26 stond, verwoest.

De huizen staan in ruime tuinen, die als geheel een

Wandelen door Oosterbeek-Laag

bijna parkachtige aanblik geven. Let eens op de verschillen in tuinaanleg: 'natuurlijke' tuinen naast tuinen vol met siergroen.

► **Cornelis Koningstraat**

Het project arbeiderswoningen aan de Cornelis Koningstraat, voorheen Smidspad, werd in de jaren dertig gerealiseerd door het echtpaar Meyer, dochter en schoonzoon van bakker Cornelis Koning. De Johannaweg is genoemd naar de echtgenote van de bakker.

Kenmerkend voor de vooroorlogse laagbouw zijn de voortuintjes en hier en daar een sierplantsoen.

3. **Aan het eind van de Cornelis Koningstraat de Weverstraat oversteken (Vredeberg). Vredeberg naar links aanhouden en trapje op.**

► **Tredplanten**

Vooraf op het trapje ziet u de zogenaamde tredplanten. Dit zijn planten die niet beschadigen als er overheen wordt gelopen. Dit komt door de stevige

IVN Zuidwest Veluwezoom

nerven in het blad. Tredplanten houden van stikstof. Dat vinden ze bijvoorbeeld in de voegen tussen de trottoirtegels, waarin onder meer de uitgespoelde resten van de hondenpoep terechtkomen. Bekende tredplanten zijn varkensgras, weegbree, kruiskruid, perzikkruid en paardebloem.

4. Het kerkplein oversteken (Vredebergkerk), r.a. (Van Toulon van der Koogweg). Na de kerk voetpad r.a. (Molenberg).

► Vredeberg

De huidige Gereformeerde Vredebergkerk is in 1951 gebouwd ter vervanging van de in 1944 verwoeste kerk die aan de overzijde van de straat, op de hoek met de Jacobaweg, heeft gestaan.

De windmolen De Nieuwe Hes die op het hoogste punt van de Van Toulon van der Koogweg (vroeger Molenbergerweg) stond, is in 1927 gesloopt. Die weg is genoemd naar J.V.M. van Toulon van der Koog, die burgemeester van Renkum was van 1892-1907.

► Molenberg

Het woonerf Molenberg is begin jaren tachtig ontstaan. Voordien stonden er enkele boerderijen, een aantal villa's en een sloperij.

Het openbare groen in het woonerf is vooral functioneel: verkeersgeleidend, camouflerend en erosiewerend. De beplanting bestaat uit snel groeiend siergroen en is bestand tegen intensief gebruik, zoals

spelende kinderen.

5 Aan het einde van het tegelpad (Molenberg) trapje af. Na trapje l.a. en na huisnummer 30 r.a. het voetpad op. Met de bocht mee, langs het Zweiersdal, naar pad dat uitkomt op Weltevreden.

Het is de moeite waard bij de eerste lantaarnpaal aan de linkerkant het dal in te kijken naar het schilderachtig gelegen voormalige arbeidershuisje Weltevreden dat is gebouwd ca. 1850. Rond die tijd kon je nog onbelemmerd door het Zweiersdal naar het benedendorp kijken. Door aanplant en opslag als gevolg van de verspreiding van zaad dreigt het dal nu steeds verder dicht te groeien.

6. Aan het eind van Weltevreden l.a. op-nieuw de Weverstraat in tot huisnummer 60. Loop na nummer 60 l.a. het pad een stukje in om het uitzicht op het Zweiersdal te bewonderen.

7. Keer terug naar de Weverstraat en volg deze verder naar beneden.

► Weverstraat

De naam Weverstraat wordt al in 1755 genoemd. Het was toen nog slechts een zandpad tussen de Benedendorpsweg en de Utrechtseweg. Omstreeks 1850 is de weg verhard. De Weverstraat is de oudste winkelstraat van Oosterbeek en loopt evenwijdig aan het Zweiersdal. Wevers gebruikten het water van de

nabij gelegen Zuiderbeek voor het spoelen van hun garens.

Let op de gevel van het oude boerderijtje aan de rechterkant op nummer 60. In de punt zitten zogenaamde *oelegaten*. Die gaten waren bedoeld om uilen door te laten, zodat die de muizen op de graanzolder konden vangen.

► Tulpeboom

Voor dit boerderijtje staat een tulpeboom, niet te verwarren met de magnolia. De bloemen van de tulpeboom (*Liriodendron tulipifera*) zijn geelgroen met oranje en lijken op tulpen. De tulpeboom bloeit in de maanden juni/juli. De kegelvormige vruchten verschijnen in september. Ook de bladeren lijken

enigszins op tulpen. Ze zijn eerst glanzend groen en kleuren in de herfst oranje tot heldergeel. De tulpeboom komt oorspronkelijk uit Noord-Amerika.

► Zweiersdal

Van hieraf hebt u een mooi uitzicht op het Zweiersdal. Dit dal is na de laatste ijstijd door smeltwater uitgeslepen. Vooral het voorlaatste en laatste ijstijd-

perk zijn voor deze streek van betekenis geweest: respectievelijk de Saale-ijstijd (of Riss-tijdperk), zo'n 200.000-120.000 jaar geleden, en de Weichsel-ijstijd (of Würmtijdperk), 80.000-8000 jaar geleden. Tijdens de ijstijden voerde het Scandinavische landijs het afschaafsel van het noordelijk gesteente met zich mee. Dit landijs schoof in en over de eerder afgezette lagen en liet daar het meegevoerde gesteente achter.

De uitlopers van het landijs, dat in ons land tot de lijn Haarlem-Nijmegen kwam, zochten de weg van de minste weerstand en schoven door de vroegere lopen van de Rijn en de Maas: het huidige IJsseldal en de Gelderse Vallei. Het ijs wrong zich door deze dalen en drukte de grondlagen opzij en omhoog. Zo ontstonden de *stuwwallen*, waardoor het hoogteverschil in Oosterbeek en omstreken wordt veroorzaakt.

Vóór het huis met nummer 94 staan geleide platanen ofwel leibomen. Leibomen hadden vroeger bij boerderijen vaak de functie om de zon uit het huis te houden. Aan de woonkant van de boerderij waren namelijk meestal de kelders, waarin de voorraad zo koel mogelijk bewaard moest worden.

vlak na nummer 94 vindt u een boomgaard met hoogstamappelbomen.

8. Tussen de huizen in de Weverstraat met de nummers 110 en 112 i.a. het trapje af het dal in via het Zweierspad.

► Zweierspad

Het Zweierspad werd vroeger de Rotteval genoemd naar kastelein Rothuizen, eigenaar van het voormalige café Heuveloord op nummer 110. Het huidige Zweiersdal is nog maar een klein deel van de vroegerige hegge (hakhoutperceel) Sweyersdal (Sweyersdal), die was omgeven door de bossen van de St. Nicolaasbroederschap uit Arnhem. De opbrengst van de hegge werd St. Nicolaeshout genoemd.

In het Zweiersdal, dat grotendeels particulier bezit is, bevinden zich voornamelijk sier- en moestuinen. Door het hoogte- en vochtverschil kunt u hier een geheel eigen plantenvegetatie vinden, evenals dieren die u niet direct zou verwachten. Zo weten een bosuil en een vos zich hier goed te handhaven. Langs het Zweierspad groeien veel stikstofminnende planten: onder andere zevenblad, stinkende gouwe, ooievaarsbek, wilgenroosje, kleine en grote berenklauw, hondsdrif, fluitenkruid, braam, gele en paarse dovenetel, springzaad en brandnetel. Deze planten trekken veel insecten aan.

► Brandnetels en vlinders

De brandnetels vormen vooral voor vlinders een

paradijs. Op een brandnetel is bijna altijd beweging te zien: bladluizen en hun 'belagers', zoals lieveheersbeestjes en hun larven, maar ook mieren en vooral de rupsen van enkele mooie dagvlinders zoals atalanta, kleine vos, distelvlinder en dagpauwoog. De rupsen zijn vaak net zo gestekeld als hun voedselplant. Na de paring zetten de vlinders hun eieren af aan de onderzijde van de bladeren. Deze eieren zijn erg klein, dikwijls lichtgroen gekleurd en daardoor moeilijk te ontdekken. De eieren van de kleine vos en de dagpauwoog worden als hoopjes afgezet en de zwarte rupsen leven als familie bij elkaar. Als grote zwarte klonten bewegen ze zich al etend door het brandnetelwoud. De rupsen van de atalanta's, de distelvlinders en de landkaartjes leven als eenlingen. De vlinders zijn zeer kleurrijk.

In de Middeleeuwen werd uit de taai stengels van de brandnetel neteldoek gemaakt. Ook in de geneeskunde werden brandnetels gebruikt. Brandnetelthee zou bloedzuiverend, waterafrijvend en slijmoplossend zijn. De topjes van jonge brandnetels kunt u als groente eten; met het koken verdwijnt de prikkelijke eigenschap.

Het prikken van de brandnetels ontstaat door de haaren. Boven op zo'n haar zit een bolletje dat bij kneuzing afbreekt, zodat de haar met de scherpe rand, als een injectienaald, in de huid dringt. In die haar zit een licht giftige stof, die de bekende branderige plek oplevert. Als dat gebeurt, dan is een geneesmiddel (meestal) bij de hand: wrijf met een gekneusd blad van de weegbree over de pijnlijke plek en de branderigheid verdwijnt.

9. Aan het eind van het Zweierspad l.a. (de Dam).

10. Aan het eind van de Dam r.a. (Fangmanweg). Hier bevindt zich heemtuin de Zomp. Een bezoek waard!

► De Dam

De Dam is in 1935 aangelegd als werkverschaffingsproject. Het doel hiervan was een betere verbinding tot stand te brengen tussen het oostelijke en westelijke gedeelte van het benedendorp en het toenmalige gemeentehuis (in Bato's wijk) beter bereikbaar te maken. Door de aanleg van de Dam verviel de betekenis van het Zweierspad als verbindingsweg.

► Padden en kikkers

Doordat de Dam vrij steil is, vormt die voor veel kruipende insecten en amfibieën een barrière. In de periode van de paddentrek (maart tot half april) staan op de Dam waarschuwborden om automobilisten, vooral in de schemering, attent te maken op overstekende padden, die vanuit hun winter- slaapplaatsen in het Zweiersdal trekken naar het water waar ze zijn geboren.

Kikkers en padden lijken op elkaar. Kikkers hebben een gladdere huid, leven in of bij het water en schuwen het daglicht niet. Padden echter zijn dieren van

de schemering of een druilerige dag. Ze houden niet van zon en verblijven meestal in een droge omgeving. Slechts in één periode zijn padden in

het water aan te treffen: als de volwassen dieren na de winterslaap de droogte verlaten om te paren en nageslacht ter wereld te brengen.

► De Zomp

Aan de Fangmanweg vindt u de ingang van heemtuin de Zomp. In de periode 15 maart tot 1 november is deze heemtuin voor publiek geopend. De Zomp is van oorsprong een moerasgebiedje in het Zweiersdal. Nadat het jarenlang in particulier bezit

is geweest, kwam het in 1930 in handen van de gemeente Renkum. Het werd toen ingeplant met sierplantgoed (rododendrons). Door de aanleg van de Dam werd de Zomp afgesloten van het Zweiersdal. In 1982 is de Zomp als heemtuin opengesteld voor publiek. Op 21 maart 1997 zijn het beheer en het onderhoud overgedragen aan de IVN-afdeling Zuidwest Veluwezoom.

De Zomp is van grote natuurwetenschappelijke waarde, omdat de bodemgesteldheid en de groeiomstandigheden op een kleine oppervlakte (3500 m²) zeer verschillend zijn. Dichtbij elkaar komen verschillende plantengemeenschappen voor. Een aantal wellen zorgt

voor een constante aanvoer van water in de vijver, waar de Zuiderbeek ontspringt. Dat water is koud: het uittredende bronwater heeft een constante temperatuur van 8 °C. Hoewel er kikkers en padden te vinden zijn in de vijver van de Zomp, voelen die zich net als de salamander meer thuis in het 'warmere' water van de vijvers in de aangrenzende particuliere tuinen.

Misschien hebt u het geluk de ijsvogel hier in de Zomp te zien vissen.

Wandelen door Oosterbeek-Laag

13

11. Op de Fangmanweg links aanhouden: de Ploegseweg in; i.a. de Geelkerkenkamp in.

► Geelkerkenkamp

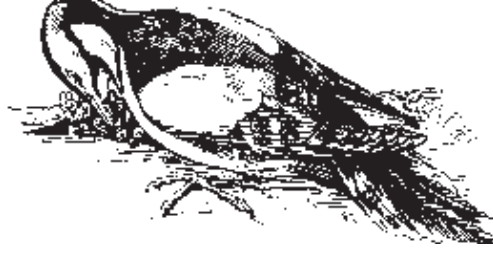
Voor 1940 was de Geelkerkenkamp een onbestraat weggetje van geel, leemhoudend zand. Op een kaart van begin deze eeuw is de naam Geelgat te ontdekken in een stuk land ten zuiden van Bato's wijk dat toebehoort aan de kerk. Vermoedelijk komt de naam daar vandaan. De Geelkerkenkamp vormt een scheiding tussen het park

Bato's wijk (links) en een weiland (rechts).

Door bemesting van het weiland ontstaat er in de berm een vegetatie met hennepnetel, brandnetel en grassen.

Deze vegetatie levert een andere voedingsbodem voor insecten, vogels en zoogdieren dan de vegetatie in het park. Zo is hier een bijzonder overgangsbied ontstaan.

Naast vogels die algemeen zijn in een dorp zoals spreeuw, mus, koolmees, pimpelmees, duif en kauw kunt u hier ook de grote bonte specht en de groene specht verwachten. Verder laten zich hier de boerenzwaluw, de kwikstaart en de zanglijster zien. Buizerds en uilen zoeken hier regelmatig naar

IVN Zuidwest Veluwezoom

14

voedsel. Ook kunt u er egels, konijnen, muizen en vleermuizen vinden.

► **Zomereik**

Volgt u de Geelkerkenkamp, dan ziet u aan uw linkerhand enkele zomereiken. De zomereik (*Quercus robur*) is een typisch Nederlandse boom en is onmiddelijk herkenbaar aan zijn onregelmatig gelobde, kortgesteelde bladeren. Deze boom bloeit begin mei met geelgroene mannelijke katjes en bleekbruine vrouwelijk bloempjes. De zaden, de eikels, zijn te zien in september/oktober.

Vroeger werd de zomereik vaak aangeplant, omdat de eikels als voer dienden voor de varkens. Muizen en gaaien verzamelen eikels in de herfst en stoppen ze voor hun wintervoorraad onder de grond. Soms kunnen ze die voorraad niet meer terugvinden of hebben ze die niet nodig. De eikels die blijven liggen, kunnen dan in het voorjaar uitlopen. Zo helpen de dieren de eik bij zijn verspreiding.

De haag die tegenover de boerderij de grens met het park vormt, bestaat uit taxusstruiken. Links van het trapje dat de zuidingang van park Bato's wijk vormt, staat een grote struiktaxus. Vergelijk de gesnoeide en ongesnoeide vorm.

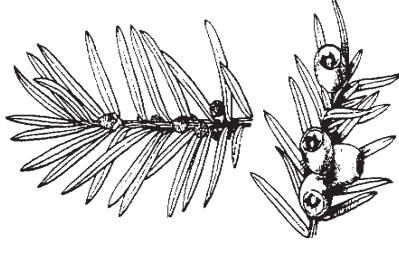
► **Taxus**

De taxus is een boom of heester die veel kerkhoven siert. De dichtvertakte kroon geeft een aangename schaduw en de bladeren blijven het hele jaar groen. De taxus kan toe met weinig licht; zelfs de bladeren binnen in de volle boomkroon hebben geen last

van het gebrek aan zonnestralen. Door die dichte bebladering kan de boom in de meest wonderlijke fantasievormen worden gesnoeid. Opvallend aan de dunne bladeren is, naast hun zeer donkergroene kleur, de 'schone' bleekgroene onderzijde. De taxus heeft geen hars, terwijl die juist zo karakteristiek is voor de onderzijde van coniferennaalden. Taxushout heeft een oranjebruine kleur met een prachtige nerf en werd tot in deze eeuw gebruikt om meubels van te vervaardigen. In de Middeleeuwen gebruikte men het harde, veerkrachtige hout voor handbogen.

De taxus, ook wel venijnboom genoemd, is tweehuizig. Dat wil zeggen dat de mannelijke en vrouwelijke

bloemen op aparte struiken groeien. In het voorjaar bloeien gele bloemen aan de mannelijke bomen en groenige aan de vrouwelijke. De vrucht, die na bestuiving en bevruchting van de vrouwelijke bloem ontstaat, is een klein kegeltje met een zacht, rood of geel rokje

eromheen. In de herfst eten vogels van de vruchten en zorgen zo voor de verspreiding van de taxuszaden. Het vruchtvlees is onschuldig, maar de zaden zijn giftig, evenals de takken en de naalden. Van het snoeiafval wordt het medicijn taxol gemaakt.

Door de ligging binnen de woonkern mag het boeren-

bedrijf dat hier is gevestigd geen varkens houden. De boer heeft zichzelf nog een aantal extra regels opgelegd. Zo bemest hij zo weinig mogelijk, beperkt hij geluidsoverlast en houdt hij rekening met broedende vogels.

12. Het trapje aan de linkerkant van de weg voorbij de zomereiken op. Bovenaan direct het geasfalteerde pad naar rechts langs de Mariagrot.

13. Over het bruggetje, het geasfalteerde pad omhoog, rechts aanhouden, bij T-splitsing r.a.

► **Bato's wijk**

De naam Bato's wijk kan worden teruggevoerd op een Germaanse veldheer met de naam Bato, die zich vestigde in het gebied aan de overkant van de Rijn. Dat gebied werd naar hem Batouwe of Betuwe genoemd. Wijk is gebruikt in de betekenis van wijkplaats, toevluchtsoord.

In 1870 werd het landgoed Bato's wijk aangekocht door L. Fangman, die er een witte villa met koetshuis en oranjerie liet bouwen. Het park werd in 1909 aangelegd in de Engelse landschapsstijl. Vanaf 1928 deed het landhuis dienst als gemeentehuis. Tijdens de oorlog is het uitgebrand en daarna gesloopt. Het bomenbestand heeft in de oorlogsjaren veel te lijden gehad.

Het karakter van het park is in grote lijnen bewaard gebleven. De (Maria)grot, de grootte en de vorm van

de vijver, het prachtige uitzicht op de Betuwe, de uiterwaarden en de Rijn en de uitheemse boomsoorten hadden een duidelijk relatie met de ligging, de hoogte en de assen van het huis. Het landhuis stond op het hoogste punt. De oorspronkelijke plaats is nog te herkennen in de padenstructuur. Het stond op het vlak waarin nu een rond rozenperk is aangelegd. Als u bovenop de grot gaat staan en kijkt in de richting van de Rijn, kunt u aan de rechterkant een uitloper zien van de Arnhemse stuwwal.

In het park staan hoofdzakelijk gewone beuken, rode beuken en zomereiken, maar ook uitheemse bomen. Vlakbij de banken op het uitzichtpunt richting weide staan een grote, altijd groene mammoetboom (Sequoiadendron giganteum), een zuilvormige eik en daarnaast een valse christusdoorn.

► **Christusdoorn**

De (valse) christusdoorn (*Gleditsia triacanthos*) heeft een wijdvertakte open kroon met vaak driedelige grote doorns aan stam en takken. Deze sierboom komt oorspronkelijk uit Noord-Amerika en behoort tot de familie van de peuldragers (*Leguminosa*), net als de gouden regen, brem, acacia, peulvruchten en lupine.

De christusdoorn bloeit in juni met trossen groenachtige, kleine, onopvallende bloemen. De zeer grote, platte, bruinrode peulen zijn heel decoratief en blijven na het vallen van de bladeren nog lang aan de boom hangen. De zaden in de peulen zijn eetbaar. De peulen worden in het land van herkomst als veevoeder gebruikt. Het hout heeft een bruinrode kern en is

hard en waardevol.

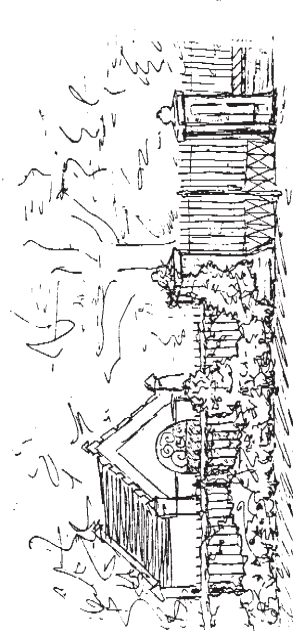
In het park vindt u niet alleen 'groen' om naar te kijken, maar ook 'groen' om te gebruiken, zoals een trapveldje, een ligweide, wandelpaden, rustbanken en een hondenuitlaatplaats. Ook worden in het park muziek- en toneeluitvoeringen gegeven.

De beide kunstwerken aan de linkerkant zijn na een beeldtentoonstelling in 1991 door de gemeente Renkum aangekocht. De vaas van baksteen, getiteld Monumentum Vitae, heeft Michiel Wamelink gemaakt. Het rode houten werk bij de driesprong is van Isabelle Leyn.

14. Na het bakstenen beeld (links, vorm van een vaas) het onverharde pad (voór het bankje) i.a. Aan het eind van dit pad staat u tegenover de begraafplaats. Ga langs het witte hek de Fangmanweg i.a. naar beneden.

► **Begraafplaats**

Op dit punt kunt u de wandeling onderbreken voor een bezoek aan de begraafplaats aan de overzijde

van de Fangmanweg. Toen het kerkhof bij het oude Nederlands-hervormde kerkje in het benedendorp vol begon te raken, kocht de gemeente Renkum in 1855 een stuk grond aan de huidige Fangmanweg (voorheen Kerkhofweg) om daar de algemene begraafplaats in te richten. Dit kerkhofje heeft dienst gedaan tot 1899 en ademt nog de sfeer van de negentiende-eeuwse romantiek. Deze plek is de laatste rustplaats van enkele bekende kunstenaars. Dat komt doordat in de periode 1840-1870 veel schilders werden aangetrokken door de mooie omgeving van Oosterbeek. Op dit kerkhof zijn onder meer de schilders J.W. Bilders en Xeno Münnighof en hun echtgenotes begraven en de schrijvers Augusta de Wit en Jacob van Lennep; vooral het graf van deze laatste is zeer opvallend.

Let ook op de beuk, links van de toegangspoort, die als een haag prachtig om het ijzeren hek is gegroeid. Op dit kerkhof staan onder andere enkele zeer fraaie, oude thuja's (de thuja is een conifeer die ook wel levensboom wordt genoemd), treuressen en treurbeuken. Veel vogels vinden er voedsel en broedgelegenheid. Ook zijn er veel blad- en korstmossen te vinden.

► **Korst- en bladmossen**

Een korstmos bestaat in feite uit twee soorten organismen: een schimmel en groene algijs, die een huwelijk voor het leven zijn aangegaan. De samenhang is zo hecht dat leven zonder partner onmogelijk is. Korstmossen produceren zuren waarmee voedingsstoffen uit stenen toegankelijk worden. Door deze

eigenschap zijn steenkorstmossen uiteindelijk zeer schadelijk voor de oude graven en oude gebouwen.

Gewone mossen, bladmossen, zijn heel andere planten dan korstmossen. Ze halen hun voedsel vrijwel uitsluitend uit regenwater. Door de 'zure regen' worden dan ook veel soorten bedreigd. Nederland telt meer dan 500 soorten mossen. Hiervan staat ruim de helft op de rode lijst van bedreigde planten.

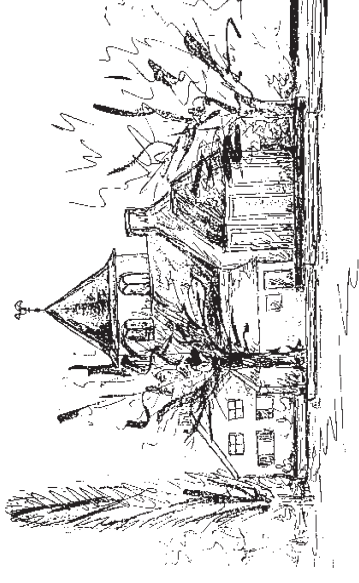
Mossen groeien op schaduwrijke, vochtige plaatsen: op muren, tegels, bosbodems in heidevelden en zandverstuivingen en vroeger ook veel op bomen. Vooral de mossen op bomen en in de heidevelden

korstmos

zijn achteruit gegaan. Bladmossen zijn sporeplanten; soms steken de sporenkapsels op dunne steeltjes boven het mos uit.

15. Fangmanweg vervolgen langs "de Zomp" tot Zuiderbeekweg; recht overstenen en langs de Zuiderbeek over voetpad. Blijf dit volgen; r.a. over bruggetje. Vóór de vijver langs tot aan de Weverstraat.

► **Nederlands-hervormde kerk**

De Nederlands-hervormde kerk is een van de oudste kerkes van Nederland. Al in de eerste helft van de tiende eeuw stond hier een stenen zaalkerk. De eerste kerk was gebouwd in Romaanse stijl met tiende eeuw stond hier een stenen zaalkerk. De eerste kerk was gebouwd in Romaanse stijl met grove blokken tufsteen en had een afmeting van 18 bij 8 meter. In de loop der eeuwen heeft het kerkje een groot aantal veranderingen ondergaan.

Opvallend is de ronde opening met kruisijzer op ooghoogte in de noordgevel. Vermoedelijk is het een inkijk (leprozenvenster) waardoor mensen die geen toegang tot de kerk hadden, bijvoorbeeld mensen met een besmettelijke ziekte, van buitenaf de mis konden volgen. Het glas werd bij de laatste restauratie, na 1946, aangebracht; de ijzeren spijlen zijn oorspronkelijk.

Vanuit dit kerkje trokken de overgebleven Britse luchtlandingstroepen zich na de Slag om Arnhem in september 1944 terug over de Rijn.

De driehonderd jaar oude lindeboom die vóór het kerkje staat, is de mooiste in de gemeente Renkum. Naast de kerk staan een paar mooie oude paardekastanjes. De buxushaagjes aan de koorzijde van de kerk duiden de plaats aan van de fundering van een veelhoekig gotisch koor dat bij de meest recente restauratie is afgebroken om plaats te maken voor het huidige koor, dat is opgetrokken op de funderingen van het Romaanse bouwwerk.

Aan de zuidmuur van de kerk (de kant van de Rijn) is een oud waterpasmerk te zien. U kunt zien dat dit punt op een hoogte van 14 el, 61 duim (\pm 11 meter) lag ten opzichte van het in 1624 aan de Nieuwe Brug in Amsterdam aangebrachte peilmerk (Amsterdams Peil). Aan de zuidkant van de kerk liggen nog enkele grafzerken van vóór 1850, toen nog bij de kerk werd begraven. Vanaf deze kant van de kerk is er een wijds uitzicht over de uiterwaarden.

► Uiterwaarden

Tot de middeleeuwen slingerden de rivieren nog vrij door het land. Pas daarna ging men dijken aanleggen en veel later uiterwaarden, tussen zomer- en winterdijk. Omdat de natte gronden alleen bij laag water gebruikt konden worden als weidegronden, zochten de boeren een nevenbron van inkomsten in de uiterwaarden. Ze vonden deze door wilgen te poten.

Wilgen houden van vochtige grond. Door het regelmatig kappen van het zogenaamde tophout kregen

deze wilgen de zo typische afgeknotte vorm: de knotwilg. Het tophout werd bijvoorbeeld gebruikt als bonenstaken en voor het maken van manden.

Knotwilgen zijn levensgemeenschappen op zichzelf. In en rond de knotwilg is ook een druk vogelleven. Vele vogelsoorten vinden er niet alleen voedsel, maar ook beschutting voor hun nest.

Vrijwilligers van het IVN knotten de wilgen regelmatig om de broedgelegenheid voor de velduil in stand te houden.

16. Weverstraat oversteken de Rozensteeg in.

17. Aan het einde van de Rozensteeg r.a. de Dr. Brevéestraat in.

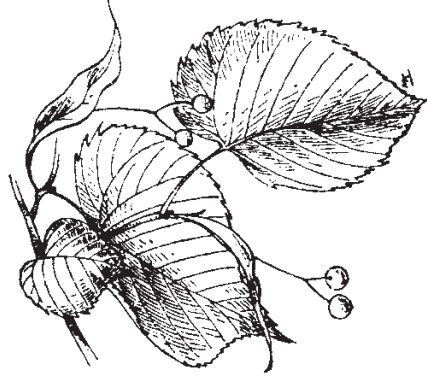
► Rozensteeg

De Rozensteeg, één van de oude voetpaden van Oosterbeek, heette vroeger Nattesteegh. In deze omgeving welt namelijk veel water uit de grond op. De Veluwezoom is rijk aan bronnen, sprengen en beken.

Het woonhuis op Rozensteeg 1 is in 1897 gebouwd. Naast de voordeur is een gedenksteen ingemetseld ter herinnering aan het bezoek van prinses Juliana in oktober 1945 aan het door oorlogsgeweld zwaargetroffen Oosterbeek.

Het gebouw bijna aan het einde van deze steeg is in gebruik als concertzaal. In 1883 liet Jan Kneppelhout dit gebouw als atelier met koffiehuis bouwen voor de

toen opkomende schilders van de Veluwezoom. Jan Kneppelhout (1814-1855), zelf bekend als schrijver onder de naam Klikspaan. Hij was eigenaar van het landgoed de Hemelse Berg. Dit landgoed was in de vorige eeuw het middelpunt van de culturele activiteiten in Oosterbeek. Het atelier werd later verbouwd tot verenigingsgebouw en na de dood van Kneppelhout aan de gemeente geschonken.

► Linde

De lindeboom met het stukje hekwerk aan uw linkerhand is een zogenaamde Wilhelminalinde. Deze linde werd in 1898 aangeplant ter gelegenheid van de inhuldiging van koningin Wilhelmina. Het planten van een linde op marktplaatsen en bij kerken bij belangrijke gebeurtenissen is een oud gebruik. Een linde kan heel oud worden en dus de herinnering lang levend houden.

18. Eerste weg na de akker l.a. (Bildersweg).

19. Na de boerderij aan uw rechterhand het pad links aanhouden. Bij T-splitsing r.a. (Pietersbergseweg).

► Bildersweg

Johannes W. Bilders (1811-1890) was één van de talrijke kunstschilders die in het landschap van de Veluwezoom inspiratie vonden. Hij mag worden gerekend tot één van de voorlopers van de Haagse School. Ook zijn (tweede) vrouw Maria van Bosse (1837-1900) en zijn jong overleden zoon Albertus beoefenden de schilderkunst.

Een collectie van het werk van de schilders van de Veluwezoom is te vinden in kasteel Doorwerth.

Het akkertje aan de linkerhand is uit de productie genomen landbouwgrond. Het is eigendom van de gemeente Renkum en wordt met natuurverrijking als doel jaarlijks ingezaaid met specifieke

(landbouw)gewassen. De commissie Drachtplanten van de plaatselijke Imkersvereniging inventariseert

meente bepaald welk gewas het volgend jaar zal worden gezaaid. Bepalend daarbij is de kwaliteit als dracht- of voedselplant. Als basisgewassen zijn aangewezen: phacelia, gele mosterd en boekweit. Verderop aan de rechterkant ziet u een typische

Veluwe boerderij, de Hazenakker. Deze boerderij werd gebouwd in 1863 en behoorde oorspronkelijk bij het landgoed de Pietersberg. Al in 1672 werd er in een volksoverlevering gesproken over 'een boer van de Hazenakker'.

► De Pietersberg

Links ligt het landgoed de Pietersberg. Dit kreeg zijn naam in 1836 toen de toenmalige eigenaar van het landgoed de Hemelse Berg op zijn terrein een huis liet bouwen voor zijn zoon Pieter. In 1858 kocht bankier Van Eeghen het landhuis. Het bleef in de familie tot 1948.

De Pietersbergseweg is omstreeks 1855 aangelegd en in 1903 met klinkers bestraat. Bij de Van Eeghenbank, gebouwd in 1928, aan de rechterkant van de

weg op de hoek van de Van Eeghenweg hebt u een schitterend uitzicht over de Betuwe.

Let eens op de prachtige bruine beuk (*Fagus sylvatica* var. *purpurea*) die bij deze bank staat.

► De Beuk

De bruine beuk groeit zeer zelden van nature. De kweker ent gewoonlijk een tak van een bruine beuk op de onderstam van een gewone beuk. De entplek is nog duidelijk zichtbaar op ca. 1 meter hoogte. Aan de overkant. Rechts naast de oprit van de Pietersberg, staat een Amberboom (*Liquidambar styraciflua*). Deze boom verkleurt fraai in de herfst.

De grote granieten zwerfstenen links op de hoek met de Sandersweg zijn in 1896 ter plaatse gevonden bij de bouw van een grote villa. Tijdens de voorlaatste ijsstijd zijn ze door landijs meegevoerd uit Scandinavië.

lets verder aan de rechterkant ziet u 'Huize Tafelberg', gebouwd in 1850 als 'kostschool voor jonge

dames uit gegoede families'. In 1902 werd het als hotel ingericht. In die tijd betaalde men als pensioenprijs voor een diner, lunch, dejeuner en thee zo'n 4,25 tot 15,25 per dag, inclusief de kamer, licht en bediening. Meelagerende bedienden en kinderen kostten respectievelijk 2,50 en 3,00 per dag.

Ten tijde van de slag om Arnhem heeft de Tafelberg dienst gedaan als Engels noodhospitaal. Begin 1948 is het gebouw in gebruik genomen als kloosterbejaardenoord door de Sociëteit voor Afrikaanse Missiën.

Op het terrein voor de Tafelberg staat vlak aan de weg een zilverlinde (*Tilia petiolaris*), genoemd naar de kleur van de onderzijde van het blad.

Aan de linkerkant vindt u op Pietersbergseweg 15 het woonhuis-boerderijje 'De Meie'. Het is gebouwd in 1896 en gerestaureerd in 1960. De zijgevel staat langs de straat.

20. Pietersbergseweg uitlopen tot het startpunt van de wandeling: restaurant Schoonoord.

Einde wandeling

Literatuur

Dolderen G van. *Met mijn vader aan de wandel; wandeling door Oosterbeek en Doorwerth 1900-1945*. Uitgave uit 1977.

Demoed E.J. *Van een groene zoom aan een vaal kleed; zijnde de geschiedenis van de westelijke Veluwezoom (Gemeente Renkum)*. Arnhem, 1974.

Erkens HCJ. *Oosterbeek in oude ansichten*. Europese Bibliotheek, 1983.

Erkens HCJ. *Uit de oude doos, verhalen over de vijf dorpen in het groen*. Oosterbeek: Uitgeverij Kontrast, 1997.

Halm H van. *Natuur nabij. Dieren- en plantenleven in stad en dorp*. en Co, 1992.

IVN Zuidwest Veluwezoom i.s.m. de Lionsclub Ostrabeke. *Ostrabeke bekeken, 33 miniatuurtjes in en rondom Oosterbeek*, 1990.

Sloet van Oldruitenborgh E. *De straat waarin U woont; Oosterbeek*. Oosterbeek: Meijer en Siegers, 1986.

Lions Club Renkum en IVN Zuidwest Veluwezoom. *Een wandeling door Oosterbeek*, 1991.

Smit A. *Langs binnenpad en brandgang, natuurleven op de Veluwe*. Schoorl: Uitgeverij Pirola, 1980.

Vlist H. van der. *Die dagen in september, dagboek september 1944-mei 1945*. Weesp: De Gooise Uitgeverij, 1984.

wataardaarbei

Colofon

Samenstellers

Marlène de Grauw, Jeannette Mulders,
Hilde Hogewind, Joop Holtjer

Productie: Hubert Mettievier Meijer

Afbeeldingen: M.J.Ch. Kolvoort, Annet Mulders en
anderen

Uitgave

IVN Zuidwest Veluwezoom
eerste druk maart 1999
tweede druk augustus 2003

IVN landelijk bureau, Postbus 20123, 1000 HC Amsterdam
tel. 020 - 622 81 15
www.ivn.nl